

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Ujeedooyinka guud ee cutubka

Ka dib dhammaadka cutubkan, ardaydu waxay awoodi doonaan inay:-

- Qeexaan mabaadii'da Aasaasiga ah ee dimuqraadiyada.
- Taxaan/liisgareeyaan xuquuqaha aadamiga shakhsi ahaaneed iyo kuwa wadar ahaan.
- Kala saaraan hawlaha dawlada Federaalka iyo kuwa degaamada.
- Fahmaan qaab-dhismeedka iyo awoodaha qaybaha dawlada.
- Gartaan faa'iidada uu leeyahay isku-dulqaadashada wada noolaashuhu.
- Gartaan Dawlada Itoobiya waxyabaaha ay Afrika u qabatay.

1.1. Mabaadii'da Nidaamka Diimuqraadiga

1.1.1. Tartan siyaasadeed oo xor ah

- Waa maxay muhiimada ay leedahay awooda siyaasadeed ee tartanka xorta ah?

Tartanka doorashooyinka Madaxa banaan ee xorta ahi waa mid ka mid ah mabaadii'da Aasaasiga ah ee dimuqraadiyada. Doorashooyinka dhawrkii sanaba mar la qabto waxay la xidhiidhaan habka xisbiyada badan ee nidaamka dimuqraadiyada ah. Doorashadan waa nidaam dimuqraadiyadeed oo

mas'uuliyiinta xafiisyada kala duwan ee dawlada loogu doorto boosaska mas'uuliyadeed mudo cayiman marka la joogaba. Iyaga oo raacaya nidaamka muwaadiniintu waxay doortaan cidda wakiilka u noqonaysa, islamarkaana hogaaminaysa.

Doorashooyinka loo adeegsado ujeedooyinkan aynu soo tilmaanay waa kuwa ku sifoobay xoriyad kana madaxbanaan madmadaw iyo musuq-maasuq, cadaalad ah siinayana fursada dadka sharciga ah ee mutaystay in la doorto. Doorashooyinka xorta ah waxay u baahanyihiin in ay si buuxda uga qaybqaataan muwaadiniinta dalku. Ka qaybqaadashada doorashadu waa fursad muwaadiniintu ay ku muujinayaan xuquuqdooda, islamarkaana kuna gutaan mas'uuliyada muwaadin ahaan saaran. Waa xuquuqda qofka muwaadinka ah ku ogolaado in la hogaamiyo islamarkaana ku doorto ama la doorto cidda hogaaminaysa.

Mas'uuliyiinta ay bulshadu soo wakiilatay waxay ku shaqaynayaan ama ay ku qasban yihiin in ay ku dhaqmaan sharciga, awoodoodana waxaa xaddidi kara sharciga u yaala dalka. Awooddana masuuliyadeed waxaa lagula kala wareegaa doorasho si nabadgalyo leh loo qabtay islamarkaana dhawr kii sanaba mar la

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

qabto . Tanina waxay astaan muhiim ah u tahay saraynta sharciga ama sharcigu inuu wax walba ka sarreeyo.

Hawl-galka 1^{aad}

Si kooban uga Jawaaba su'aalahan.

1. Tartanka siyaasadeed ee xorta ah muxuu u noqdey mid ka mid ah mabaadii'da nidaamka dimuqraadiyadeed?
2. Maxaa loogu baahdey in la sameeyo tartan siyaasadeed oo xor ah?maxayse tahey faa'iidadiisu?

1.1.2. Saraynta Sharciga

- Maxaynu ka wadnaa marka aynu leenahay sareenta sharciga?
- Maxay tahay sababta loo leeyahay saraynta sharcigu waa mid udub-dhexaad u ah nidaamka dimuqraadiyada?

Nidaamka dimuqraadigu waxyaabaha uu ku caan baxay waxaa ka mid ah saraynta sharciga. Nidaamka diimuqraadiga, dawlada dastuuriga ah ayaa hogaamisa geedi-socodka arimaha siyaasadaha. Xaaladahan, wakiilada bulshada iyo muwaadiniintuba waxay ku noolyihiin, islamarkaana u dhaqmaan kolba sida uu dhigayo sharciga dalka u yaala.

Xildhibaanada ama mas'uuliyiinta xafiisyada kala duwan ee dawlada waxay ku shaqeeyaan ama ku xidhan yihiin sharciga . Sida sharcigu dhigayo oo kali ah ayey ku qasban yihiin in ay ku shaqeeyaan, islamarkaana u adeegsadaan awood xileedka uu sharcigu siiyey.Sidoo kale

Waxay leeyihiin awoodo dhammaystiran oo sharcigu xadeeyey. Awooddahana waxaa lagula kala wareegaa doorasho nabadgalyo ah oo dhawrkii sanaba mar la qabto .

Doorashooyinkan madaxa banaan ayaa waxay tahay astaan laf-dhabar u ah saraynta sharciga. Muwaadiniinta dhexdooda iyada oo aan laga abuurin wax kala duwanaasho ah shayga lagu sugo sinaanasho iyo midnimada muwaadiniinta oo dhan ayaa waxaa la yidhaahdaa saraynta sharciga.

Hawl-galka 2^{aad}

1. Sheeg islamarkaana faahfaahiya laba tusaale oo qeexaya saraynta sharciga.
2. Sharaxaad ka bixiya,waxtarka uu leeyahay taabagalka saraynta sharciga

1.1.3 Cadcadaanta iyo La xisaabtanka

Nidaamka dimuqraadiyada ah qodobka saddexaad ee aas'aaska u ah waa xubnaha bulshadu doorato ama dawlada magacawdo ee masuuliyiinta ah shaqooyinka ay qabtaan waa in ay noqdaan kuwo cad-cad islamarkaana si ay masuuliyadi ku dheehan tahay ay uga soo baxaan xilkii iyo waajibaadkii saarnaa ,islamarkaana waa in ay si cad bulshadu u aragto.

Sidaa darteed,

1. Hogaaminta iyo hawlaha ay fulinayaan masuuliyiintu dhammaantood waa in ay bulshada u caddaadaan. Maadaama

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

ay bulshada u adeegayaan awooda masuuliyadeed ee la siiyey in ay danahooda gaar ahaaneed ku fushadaan waa mamnuuc. Awoodahooda masuuliyadeed haddii ay si aan habboonayn u isticmaalaan islamarkaana lagu helo ama lagu qabto waxaa si toos ah loo horkeenayaa sharciga. Haddii dambi ay galaana waa la dacweyn karaa waana lagu ciqaabi karaa.

2. Iyada oo lagu salaynayo qodobka cad-caddaanta, bulshada waa in la wargaliyaa talaabo kasta oo ay dawladu qaadayso iyo xaqiiqda dhabta ee uu ku suganyahay dalku. Siday doontaba ha ahaatee, waxaa jirta xogo ka reeban in la ogaado.

Faa'iidada ay leedahay cadcadaantu waa bulshada oo ku kalsoonaata dawladda. Sababtuna waxay Tahay dadku waxay noqonayaan kuwo markasta qiimeeya hawlaha dawladu ay wado. Dhinaca kale markaanej jirin Cadcadaan oo bulshadu hawlaha dawladu fulinayso haddii ayna ka warhaynin waxaa dhici karta in ay bulshadu awoodi weydo in ay ogaato sababaha dawladu shaqada u fulinayso ama kaalinta ay ku leedahay fulinta hawlahaas. Sidaa daraadeed, haddii xataa dawladu si haboon mas'uuliyada ay bulshada u hayso uga soo baxdo haddii ayna ka warhaynin waxaa ay dawladu samaynayso waxaa lumaysa kalsoonida ama aaminsanaanta bulshadu aaminsan tahay dawlada. Guud ahaan muwaadiniinta dalka oo dhan oo ay ka mid yihiin mas'uuliinta dawladu hawlaha ay fulinayaan waa in ay noqdaan hawlo cad-caddaansho ku dheehan yahay islamarkaana ay diyaar u noqdaan mas'uuliyada hawlaha ay qabanayaan.

Hawl-galka 3^{aad}

Si kooban uga jawaaba su'aalahaan soo socda;

1. Qodobada cad-caddaanshaha mas'uuliyad qaadida waxyaabaha muujinaya labo ka mid ah tilmaama.
2. Waa maxay waxtarka ay leedahay dhaqangalinta cad-caddaanshaha iyo mas'uuliyadu?
3. cad-caddaanshaha iyo mas'uuliyadu waa tiir ka mid ah tiirasha nidaamka dimuqraadiyada. waayo? ka wada hadla.

1.1.4. Codka Aqlabiyada iyo xuquuqda dadka laga tirada badan yahay

Waa Maxay macnaha Codka Aqlabiyada iyo xuquuqda dadka laga tirada badan yahay?

Tiirka kale ee nidaamka dimuqraadiyadu waa Codka Aqlabiyada iyo xuquuqda dadka laga tirada badan yahay. kuwa lagu qoray nidaamka dimuqraadiyadeed waxaa ka mid ah:-

- b) wada hadal furan
- t) iswaydaarasashada fikradaha
- j) Dood
- x) ku xalinta khilaafaadka si nabadgelyo ah

Sidaa daraadeed markasta suurta gal ma aha khilaafaadka in laguma xaliyo heshiis qoraal ah oo lakala saxeexo, ee waxa laysku hayo waxaa lagu go'aminkaraa iyadoo loo codeeyo.

Nidaamka dimuqraadiyada ah inta badan go'aanada waxaa gaadha codka dadka intiisa badan ama go'aan ka bulshada inteeda badani taageersantahay. Fikradaha ama aragtida ay soo

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

jeediyaan, islamarkaana ay tageeraan bulshada inteeda badan ama xubnaha kooxda inta badan ayaa la qaadanayaa ama la raacayaa.

Marka ay arintan oo kale timaado waxaa jiraya dad ama xubno ka tirsan koox oo tiro ahaan aad u yar oo laga yaabo in ay ka soo horjeedaan ama aan raacsanayn go'aanka bulshada ama xubnaha kooxdu intooda badani taageersanyihiin. Laakiin iyaga oo tixgalinaya aragtida tirada badan ee bulshada ama xubnaha kooxda adeecaya, hadana, go'aankaasi waa in uuna noqonin mid ku xadgudbaya xuquuqda iyo xoriyada dadka laga tirada badanyahay iyada oo loo danaynayo tirada badan .

Si uuna u dhicin xadgudubkaasi, waxaa lagama maarmaan ah in nidaam iyo qorshe ama diyaargaraw cadaalad ku dhisan la adeegsado sidaas daraadeed, xuquuqaha asaasiga ah ee kooxaha laga tirada badanyahay loo illaalino ama la dhawro, adeeg wafaqsan xuquuqdoodana waa in la siiyo islamarkaana codkooda ayaa la maqli ama la tixgalin.

Hawl-galka 4^{aad}

Si kooban uga jawaaba su'aalahan soo socda;

1. Sharaxaad ka bixi codka aqlabiyada tusaale la taabankarona ka sheeg.
2. Waa maxay faa'iidada ay leedahay dhaqangalinta tiirka xukunka codka aqlabiyada?
3. Codka Aqlabiyada iyo xuquuqda dadka laga tirada badan yahay wa tiir ka mid ah tiirasha nidaamka dimuqraadiyada.maxaa loo yidhi.waayo?

Ardey,waxaan kor ku soo sheegnay Afar tiir oo ah tiirasha ugu muhiimsan ee nidaamka dimuqraadiyada.waxaan rajaynaynaa Afartan tusaale inay kaa caawinayaan sidaad si fiican ugu fahmi lahayd tiirashaas.waxaa lagaa rabaa inaad si degan u akhrisid kana jawaabtidna su'aalaha ku xiga Tusaalayaasha.

Arrinta 1^{aad}

Wuxuu warbixin ku sheegay Komishanka ka hortaga musuq-maasuqa in Shirkadi ay gashey musuq-maasuq balaadhan,maamul xumo, si xuna ula dhaqantay shaqaalaheedii.Markii uu Komishinku ku sameeyey baadhitaana wuxuu helay cadeemo la taabankaro oo ah ku takrifalid awoodeed,taasoo ay galeen maamulka shirkadaas. Ka dibna waa la xidhxidhay.

Arrinta 2^{aad}

Joornaaliiste ka mid ah shaqaalaha wargayska la yidhaahdo ayaa wuxuu helay xog ku saabsan xafiis dawladeed oo ay Saraakiisha xafiiskku in ay xaqiraan xuquuqda shaqaalahooda.Wariyuhu wuxuu isku dayey inuu ka helo saraakiisha xog dhab ah,laakiin way diideen in ay warbixin siiyaan wariyaha waxayna u sheegeen in aaney waxba ka galin.

Arrinta 3^{aad}

Deegaan ahaan doorashadii sanadkii 2000 TI waxaa ka qayb qatey xisbiyo siyaasadeed oo badan.Dadkuna waxay doorteen si madaxbanaan cida ay rabeen.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Arrinta 4^{aad}

Shacabka degan xaafad ayaa waxay iska ururiyeen lacag si ay u helaan laydh(Koronto) iyo Biyo. Sidaa daraadeed lacagtey ururiyeen waxay noqotey mid ku filan hal mashruuc oo kaliya. Shacabkii xaafadu waxay go'aansadeen in ay mashruuc sanadkan hirgaliyaan ka kalena sanadka dambe hirgaliyaan. Inkastooy si qoto dheer leh uga wada hadleen, lakiin kumay heshiin mashruuca ugu horeeya ee sanadkan hore la hirgalinayo midka uu noqonayo, ma ka biyaha mise ka korontada? ka dib waxay isla garteen in ay u codeeyaan. Waxayna ahaayeen 520 qof, codayntii ayaa 130 waxay tageereen in mashruuca Biyaha sanadkan laga dhigo, Halka 390 qofna ay u codeeyeen in mashruuca Korontada la soo horaysiiyo. Iyadoo la eegayo codkii badnaa ayaa waxaa laysku raacey in Korontada sanadkan la hirgaliyo.

HAWL-GAL KOOXEED

Idinkoo u adeegsanaya ama ka tixraacaya Arrintaska sare ka wada shaqeeya su'aalahaan soo socda.

(B) Mikasta u dooro tiirka uu ka hadlayo ee nidaamka dimuqraadiyadeed ee hore aan uga soo hadalney

(T) Midkasta oo aad u dooratey, ma sideedaa loogu dhaqmaa mise waa la xaqiraa. Si noocma ah?

(J) Hadii aad u malaynaysid in la xaqiray tiirasha nidaamka dimuqraadiyadeed. maxaad sameen kari lahayd?

1.2. Xuquuqaha aadamaha iyo kuwa dimuqraadiyadeed.

1.2.1. Xuquuqaha aadamaha ee shakhsiga.

- Xuquuqaha aadamaha ee shakhsiga kuwa lagu tilmaamo labo ka mid ah sheeg?

Xuquuqaha bini aadanimu ee shakhsiga waxaa ka mid ah kuwan hoos ku xusan;

(B) Xuquuqda in la noolaado

Qofka bini' aadamka ah inta uuna raadsanin xuquuqaha iyo xoriyadahooda kale ka hor waa in uu marka hore noolaado isaga oo xor ah. In uu qofku noolaado isaga oo xor ah waa xuquuqda koobaad ee asaaska ah sababta loo leeyahay waa sidan;

Noloshu waa wax mudo kali ah jirta ma aha wax kolba sida aad rabto u lunta ama u timaada ama loo helo. Ilaahay ka sakow ma jirto cid kale oo nolol (naf) ku siin karina kaama qaadi karto. Si kastaba ha ahaatee nolosha shakhsigu waa shayga sharafta iyo qiimaha ugu sareeya qofka siisa.

Hase yeeshee, waxaa sharcigu mamnuucay falalka ama fal dambiyeedyada ay ka mid yihiin;

- In dadka kale naftooda ama xaqa ay u leeyihiin in ay u noolaadaan, si ula kac ah loogu xadgudbo.
- In faldambiyeed khatar ama aad u daran bulshada lagula kaco.

Falalkan oo kale waxay sabab u noqon karaan in qofka ku kaca uu ku waayo xaqa uu u leeyahay in uu noolaado. Sababta oo ah faldambiyeedyada qaarkood waxaa laga yaabaa in ay sabab u noqdaan in qofka la yimid xukun dil ah lagu xakumo.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

(T) Xaqa qofku u leeyahay in uu xubnihiisa dhaawacyada soo gaadhi kara ka ilaashada.

Xuquuqdani waa mid ka soo asaasantay xaqa qofku u leeyahay in uu noolaado. Haddii la daryeelo xaqa qofku u leeyahay in uu noolaado laakiin aan la daryeelin xubnaha wax macna ah ma yeelanayso. Isaga oo cubnihiisa falal halis galinaya lagula kacayo qof ogolaanaya ma jiro. Sidaa darteed, nolol aan lahayn dhib iyo waxyeelo xubnaha qofka bini' aadamka soo gaadha ayuu u baahan yahay. Guud ahaan qof kasta oo bini aadam ah waxaa uu xaq u leeyahay in uu helo nabadgalyo si uu u noolaado islamarkaana xubnihiisa u helo xoriyad uu ku daryeelo maadaama xubnuhu lagama maar-maan u yihiin jiritaanka qofka bini' aadamka ah.

(J) Xaqa qofku u leeyahay in aan loo qaban, loo dacweynin islamarkaana aan loo xidhin si sharciga ka baxsan.

Qof kasta si ka baxsan si uu dhigayo sharciga dalka u yaala in loo eedeeyo in ay khalad tahay ayuu qodobkani muujinayaa. Sidaa daraadeed, qof kasta haddii aan loo haynin caddaymo iyo qoraalo taageeraya ama lagu xoojinayo lama soo qaban karo haddii ay maxkamadu amrin.

Hawl-galka 5^{aad}

Su'aalahan soo socda si kooban uga jawaaba idinka oo koox-koox u wada shaqaynaya.

1. Waxtar intee le'eg ayey u leedahay in qofka bini' aadamka ah loo daryeelo xuquuqdiisa bini aadamnimo?
2. Si xuquuqdiina bini adamnimo la idiinku tixgaliyo waa maxay kaalinta la idinka sugayo in aad buuxiso.

1.2.2. Xuquuqaha Aadamnimo ee Kooxahaaneed

- Labo ka mid ah xuquuqaha bini' aadamnimo ee kooxda sheeg?

(B) Xuquuqda sinaanta

Xuquuqaha sinaantu waxay ka mid tahay xuquuqaha asaasiga ah. xuquuqda sinaanta waa in si cadaladi ku dheehantahay loo simaa xuquuqda wadarta. Qoomiyado iyo shucuubo kala duwan oo dal ku wada nool xuquuqdooda sinaanta si loo xaqiijiyo waxay gacan ka gaysanaysaa in xuquuqaha bini' aadamnimo ee kooxaha ama ururada la daryeelo. Tanina waxay kaalin muhiim ah ka qaadanaysaa in nabadgalyo, horumar la gaadho islamarkaana la xoojiyo dhismaha nidaamka dimuqraadiyada.

(T) Xoriyada diimaha, Aaminaada iyo aragtiyada.

Si kooxdu xor u noqoto raacida diimaha ama wax kasta oo ay aaminsanyihiin isla markaana ku xidhnaadaan iyaga oo ku salaynaya rabitaankooda gaar ahaaneed.

Qofna laguma qasbi karo in uu aamino diin uuna rabin ama raali ka ahayn.

Tusaale ahaan; carruurta laguma qasbi karo in ay wax ka bartaan dugsiyo lagu dhigo maadooyin diimo ah.

Xoriyada Diinta macnaheedu waa Madax banaanida diinta iyo waxyaabaha kale ee dadku aaminsanyihiin waxaa laga yaabaa in ay lidi ku noqdaan deganaanshaha, nabad galyada, xuquuqaha asaasiga ah ee dadka kale si loo sugo sharci loo dajiyey

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Hawl-galka 6^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socda;

1. Sharaxaad ka bixiya waxtarka ay leedahay daryeelida xuquuqaha bini' aadamnimo ee kooxaha.
2. Ma dhici kartaa in xuquuqaha bini' aadamnimo ee kooxaha xad loo yeelo ama Sharcigu xadeeyo? Sabab?

1.2.3. Xuquuqaha dimuqraadiyadeed ee shakhsiga.

- Sheeg mid ama labo ka mid xuquuqaha dimuqraadiyadeed ee shakhsiga?

(B) Xaqa qofku u leeyahay in uu aragtida iyo fikradihiisa in u qaato una sharaxo ama uu dhiibto.

Xaqa qofku u leeyahay in uu aragtida iyo fikradihiisa in u qaato una sharaxo ama uu soo bandhigo waa mid ka mid ah laf dhabarka iyo jiritaanka xuquuqda bini'aadanimo.

Xaqa qofku u leeyahay in uu yeesho aragti iyo fikrado u gaar ah isla markaana xor u noqdo in uu dhiibto. aragtida iyo fikradihiisa waxaa laga yaabaa in la xadido si loo ilaaliyo sharafta dalka iyo dadka loona dajiyo sharci loogu talagalay in lagu ilaaliyo magaca dalka.

In uu qofku lahaado aragti iyo fikrado u gaar ah isla markaana si cad u sharaxo ama u dhiibto waa xuquuqaha qofka bini'aadamka ah noloshiisa iyo moraalkiisaba lagama maarmaan u ah, mid ka mid ah xuquuqdani kuma koobna oo kali ah in aad fikradaada iyo aragtiyadaada si cad u soo jeediso laakiin waxaa kale oo ka mid ah in aynu xaq u leenahay in aan helno wixii xaq ah ama xog

ah ee aynu u baahanahay in aynu weydiikarno islamarkaana aynu helno.

Sidaa darteed, qof kasta oo jooga dalka gudahiisa iyo dibadiisaba wuxuu xaq u leeyahay in uu urursado nooc kasta xog ama warbixin ah haddii ay tahay qoraal ah iyo haddii ay tahay mid afka ahba.

(T) Xoriyada Dhaq-dhaqaaqa.

Qofka muwaadinka ah wuxuu xaq u leeyahay in uu ka guuro goob ama gobal una guuro gobal ama goob kale oo ka mid ah ah dalka. Qofkastaa wuxuu xaq uu leeyahay in uuto dalka dibadiisa hadana uu ku soo noqdo dalkiisa. Waxaa kale oo ka mid ah in uu qofku doorankaro meel kasta oo uu dalka ka dagi karo kuna noolaan karo.

Hawl-galka 7^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socda;

1. Qeex in qofka xuquuqihiisa dimuqraadiyadeed la dhawro maxay waxtar u leedahay?
2. Si aad u heshaan tixgalin xuquuqihiina dimuqraadiyadeed maxaa marka hore idinka la idinka sugayaa in aad la timaadaan?
3. Ma dhici kartaa xuquuqihiina in sharci ahaan la xaddido? Sabab?

1.2.4. Xuquuqaha dimuqraadiyadeed ee koox ahaaneed.

Maxaa ka mid ah xuquuqaha dimuqraadiyadeed ee koox ahaaneed?

(B) Quruumaha, Qowmiyadaha iyo shucuubtu xaqa ay u leeyihiin in ay iskood isku maamulaan.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Xuquuqaha muwaadinka dalku leeyihiin kuwa ugu muhiimsan ee ka tirsan xuquuqaha bulshadu waa xaqa Qoomiyadaha, Shucuubtu iyo Dadyowgu u leeyahay in mid walba iskeed isku-maamusho iyo in ay aayahooga ka tashadaan. xuquuqdani waxay bulshooyinka ka caawinaysaa in ay rabitaankooda ku wada noolaadaan.

Xuquuqdani waxay qoomiyadaha, shucuubaha iyo dadyowgu dalka u horseedaysaa in ay yeeshaan maamul u gaar ah, fursado ay luqadahooda iyo dhaqankooda ku kobciyaan, haddii ay rabaana samaysan kara maamul badax banana. Waxaa kale oo waliba intaa dheer xaqa ay u leeyihiin in ay deegsadaan xuquuqahooda dimuqraadiyadeed masuuliinta dawlada ee ay doorteen haddii ay ka aamin baxaan in ay ku bedeshaan cidaha kale ee ay danaynayaan. Bulshadu in ay xuquuqdan oo kale adeegsadaan waxa ka hor joogsan kara ma jiro.

(T) Xuquuqda is abaabul, isku imaatin iyo qabanqaabinta mudaharaadyo kudhisan hab nabadgelyo

Qodobkani wuxuu kahadlaya xaqa ay muwaadiniintu u leeyihiin in ay is-abaabulaan, isku-tagaa, qabsan karaana banana baxyo-nabadgalyo ah isla markaana sheegtaan waxyaabaha ay tabanayaan.

Xuquuqahanina waa kuwo ahmiyad gaar ah siinaya bulshada si ay u helaan waxyaabaha ay xaqa u leeyihiin. Si waxyaabaha noloshooda ka dhiman ay u buuxiyaan waxay dadku xaq u leeyihiin in ay meelo kala duwan isaga yimaadaan isna abaabulaan isla markaana si wada jir ah dhibaatooyinkooda u wada xaliyaan ayaa looga baahan yahay.

Qofna laguma qasbi karo in uu xubin ka noqdo urur ama koox uuna rabin ama raali ka ahayn. Inla is-urursado, la ishabeeyo, banana baxyo nabad ah la fuliyo IWM. Waxay ka mid yihiin xuquuqaha kale ee dadku leeyahay. Sharciga dawlada iyo sharciyada kale ee dalka dhexdiisa ka jira xuquuqaha ay u jideeyeen wax hor istaagi kara ma jiro.

(J) Madaxbanaanida Bulshada.

Bulshada dalku waa awooda ugu saraysa cida ay ka timaado. Haddii aynu hadalka si kale u nidhaahno bulshooyinka dalku waa ilaha ay ka timaado awooda xubnaha kala duwan ee haya mas'uuliyadaha dawlada. Awooda bulshadu ma aha mid sharciga lagu qeexay oo la isa-siiyey waa awood ka timiday bulshooyinka dalka ku nool. Marka aynu leenahay awooda bulshadu way jirtaa waa marka bulshadu iskeed u go'aansato wixii u dan ah ama ay danaynayso ama awood ay danahooda kaga tashadaan helaan. Waa marka ay helaan madaxbanaani ay ku doortaan cida maamulaysa isla markaana ay wakiilanayaan. Waxa ay yeeshaan awood ay mas'uuliyadaha kaga wareejiyaan wakiiladoodii horay u maamulaysay. Qaranimada bulshooyinka si loo sugo waa in si buuxda loogu tixgaliyo xuquuqahooda bini'aadamnimo iyo kuwooda dimuqraadiyadeed lana siiyo mudnaanta koobaad.

Hawl-galka 8^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Sharaxaad ka bixiya muhiimada iyo faa'iidooyinka bini'aadamka ay u leedahay in la daryeelo xuquuqaha dimuqraadiyadeed ee koox ahaaneed?

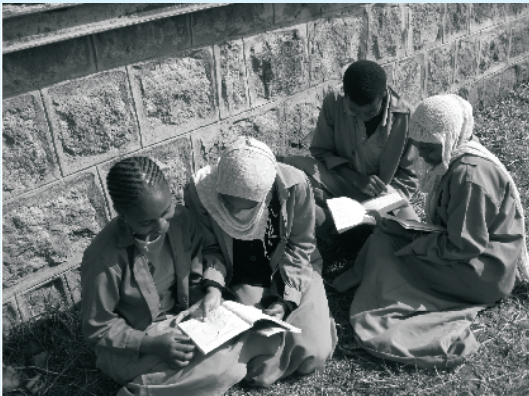

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

2. In si habboon looga faa'iidaysto idinka maxaa la idinka sugayaa in aad samaysaan?
3. Si sharci ah miyaa loo mamnuuci karaa xuquuqda dimuqraadiyada ee koox ahaaneed?waayo?

1.3. Udulqaadashada kala Duwanaanshaha

1.3.1. Udulqaadashada kala Duwanaanshaha Faa'iidada u u leeyahay wada Noolaanshaha

Jaantuska 1.1. Ardey muslim ah iyo kuwo kiristiyaan ah oo si wada jir ah casharo u wada akhri-sanaya.

1. Sawirka korka ku xusan si fiican u fiiriya(eega) kadibna saddex arrimood oo caruurta sawirka ka muuqata ku kala duwan yihiin ka soo saara.
2. Sawirku muxuu tilmaamayaa? Maxaadse ka fahanteen?

Faa'iidooyin aad u badan ayey leedahay in la sku dulqaato isla markaana la wada noolaado. Sababta oo ah goob kasta iyo wakhti kasta oo la joogo shakhsi, bulshaba ama qoysba ha ahaatee in lawada noolaado oo laysku dulqaato ayaa loo

baahanyahay. In waxyaabaha lagu kala duwan yahay ama la isku-maan dhaafsan yahay laga heshiiyo la iskuna tanaasulo waxay kaalin weyn ka qaadanaysaa nabadgalyada, in la is-jeclaado la iskuna soo dhawaado iyo waliba in la istaakuleeyo.

Qoysku waa qayb ka tirsan bulsho weynta. Waxaa suurto gal ah ama dhici karta in xubno qoyska ka tirsan ay yeeshaan aragtiyo, diimo iyo fikrado kala gedisan. Iyada oo kala duwanaanshahoodu sidiisaa uu yahay waxaa hadana lagama maar maan ah in la isku dulqaato oo lawada noolaado, tanina waxay suuragalaysaa in si nabadgalyo iyo is-jacayl ku dheehan yahay loogu wada noolaado. Xubnaha qoysku si ay isu-waafajiyaan faraqyada u dhexeeya waxaa lagama maar-maan ah in qofkastaa ilaaliyo xidhiidhka walaalnimo, qoysnimo isla markaana ku dadaalaan in ay istixgaliyaan si ay u noqdaan qoys isku-xidhan si is-qadarin iyo isjacayl ku dheehan yahayna u wada noolaadaan.

Bulshada dhexdeeda haddii aynu ku soo noqono waxyaabaha la isku-maan dhaafsan yahay oo laga heshiiyo waxay sahlaysaa in midba midka kale xidhiidh wanaagsan la yeesho iyo in la abuurro jawi si wada jir ah loogu wada shaqaysto. Si bulshada dhexdeeda ayna uga abuurmin isudhac iyo iskhilaaf waa in la isku-soo dhaweeyo, la wada hadlo, la isku-tanaasulo isla markaana fikradaha iyo aragtiyada lagu kala duwanyahayna si nabadgalyo ah lagu xaliyo lagana heshiiyo.

Waxyaabaha la isku-khilaafsanyahay oo laga heshiiyo waxay bulshada u fudaydinaysaa in ay yeeshaan xidhiidh midnimo, nabadgalyo iyo is-jacayl ku dheehan yahay isla markaana ay ku wada noolaan karaan.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Hawl-galka 9^{aad}

Su'aalahan soo socda ka wada hadla.

1. Isku dulqaadashada kaladuwanaanshahu macnaheedu waa maxay?
2. Dadka kale ee aynu waxyaabo badan ku kala duwanahay sideen ula heshiin karnaa si nabad galyo ahna ugu wada noolaan karnaa?
3. Waa maxay waxtarka ay leedahay in si nabadgalyo iyo is-jacayl ku dheehantahay loo wada noolaado?

1.4. Hawlaha Shaqo ee Dawlada

1.4.1. Hawlaha Shaqo ee Dawlada Federaalka Itoobiya

- Sheeg ugu yaraan saddex ka mid ah hawlaha ay fuliso dawlada dimuqraadiyada federaalka Itoobiya.

Waxaa jira hawlo tiro badan oo ay fuliso dawlada dimuqraadiyada Federaalka Itoobiya. Kuwa ugu muhiimsanina waa kuwan soo socda;

1. Waxay ilaalisaa dhaqan galisaana Dastuurka.
2. Guud ahaan waxay soo saartaa isla markaana fulisaa istaraatiijiyadaha iyo qorshaha dalka ee dhaqaalaha; arrimaha bulshada iyo barnaamijyada siyaasada.
3. Waxay aasaastaa isla markaana dhaqangalisaa gundhiga siyaasada heer qaran ee ku waajahan xaga caafimaadka, waxbarashada, sayniska iyo tiknoolajiyada iyo sidoo kale waxay ilaalisaa ama ay kaydisaa hidaha iyo dhaxalka taariikhda ah.

4. DDFI waxay maamushaa bangiga qaranka, waxay kaydisaa lacagta; waxay daymisaa lacag, waxay ilaalisaa sarifka lacagta iyo xaaladaha dhaqaale ee dibada iyo kala bedelka lacagta, waxay sharci u dajisaa xaaladaha dawlad goboleedyadu ilaha wax soo saar ee dhexdooda dayn uga heli lahaayeen.
5. Waxay go'aamisaa siyaasada xidhiidhka dibada isla markaana wey dhaqan galisaa. Heshiisyada caalamiga ahna way gashaa wayna ansixisaa.
6. Waxay ballaadhisaa, ilaalisaa ama maamushaa diyaaradaha, Tareenada, badaha, adeegyada boosaha iyo war is-gaadhsiinta, jidadka isu-xidha dawlad goboleedyo ka badan labo-IWM.
7. Waxay go'aamisaa arrimaha la xidhiidha soo galida iyo bixida dalka sida qaxootiga iyo arrimo siyaasadeed.

Hawl-galka 10^{aad}

Ka wada hadla su'aalahan soo socda;

Hawlaha dawlada federaalku fuliso kuwa ugu muhiimsan ka doorta labo ka mid ah kadibna ka wada hadla sababaha ka wada hadla sababaha ay u noqdeen hawlo dawlada Federaalku fuliso ee ay u noqon waayeen hawlo dawlad goboleedyadu fuliyaan.

1.4.2. Hawlaha Shaqo ee Dawlad-degaanada

- Sheeg ugu yaraan saddex ka mid ah hawlaha ay dawlad deegaanadu qabtaan?

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Dawlad-deegaanadu waxay leeyihiin hawlo tiro badan oo ay qabtaan. Waxaa ka mid ah kuwan soo socda;

- (B) Iyaga oo fulinaya ujeedooyinka ah in ay iskood isku-maamulaan waxay asaasayaan is-maamul u gaar ah. Waxay dhisayaan nidaam dimuqraadiyadeed oo mudnaanta koobaad siinaya ku xukunka sharciga, saraynta sharcigasidoo kalena difaacaya Dastuurka Federaalka.
- (T) Waxay dajinayaan Dastuurka iyo sharciyada kale ee ay leeyihiin Dawlad-deegaanadu kadibna wey dhaqan galinayaan.
- (J) Waxay dajinayaan isla markaana dhaqan galinayaan barnaamijyada istraatiijiyada iyo qorshaha horumarinta nidaamka dhaqaalaha, bulshada iyo siyaasada Dawlad-deeganadooda.
- (X) Iyaga oo ku salaynaya sharciga ay dajisay dawlada dimuqraadiyada Federaalka waxay maamulayaan dhulka iyo khayraadka dabeeciga ah.
- (Kh) Ilaha dhaqaale ama dakhliga ee Dawlad-deeganadoodu go'aamiyay ayey canshuur ku soo rogaan, ururinayaan, go'aaminayaan miisaaniyad sanadeedka kadibna way dhaqan galinayaan.
- (D) Sharci lagu maamulo shaqaalaha iyo xaaladaha shaqada ayey soo saarayaan kadibna dhaqan galinayaan. Hase yeeshee, aqoonta waxbarasho, tababarka iyo waayo aragnimada looga baahan yahay in uu yeesho boosaska shaqo ee kala

duwan lagu meelaynayo sharciyada lagu miisaamayo waa in ay noqdaan kuwa ay isku-dhawyihiin lana xidhiidha sharciga guud ee dalka ayaa waxay masuuliyadeedu saaran tahay Dawlad-deeganadooda.

- (R) Waxay isku-habbaynayaan awooda siyaasadeed ee dawlada-deegaanka. Way maamulayaan waxayna suggayaan iyagoo sameesanaya Boolis u gaara nabadgalyada iyo amniga guud ee Dawlad-deeganadooda.

Hawl-galka 11^{aad}

Ka wada hadla su'aalahan soo socda

1. Ugu yaraan saddex ka mid ah Dawlad-deeganadu ay qabtaan kadibna ka wada hadla sababta ay u noqdeen hawlaha Dawlad-deeganadooda.

1.4.3. Maamulka Magalooyinka iyo Cida ay hoostagaan

- Waa maxay macnaha maamulka magaalooyinka?

Dawlad-deegaaneed kastaa wuxuu leeyahay magaalooyin iskood isku-maamula oo aqoonsi sharci ah la siiyey. Magaalooyinkani waxay leeyihiin maamul bulshadu soo dooratay oo ka masuul ah horumarka, amniga, bilicda IWM ee magaalada. Waxaa waliba intaa dheer waxay leeyihiin guddiyo ama maamul hawl fulineed iyo baarlamaan u gaara. Maamulka magaalooyinka Addis-ababa iyo Diridhaba ee bulshadu dooratay ka sokow waxaa kale oo masuuliyada magaalooyinkan saaran

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

tahay dawlada dimuqraadiyada Fedaraalka Itoobiya.

Addis-Ababa waxay saldhig u tahay Dawlada Jamhuuriyada dimuqraadiga Fedaraalka Itoobiya waana magaalo madaxda koobaad ee dalka. Tusaale-ahaan waxay leedahay xafiiska ama maamul guud oo qaybaha kala duwan ee magaaladu hoos yimaadaan. Marka hoo loo sii dhaadhacana waxaa jira xafiisyo laga maamulo degmooyinka ay magaaladu u qaybsan tahay. Marka mar labaad hoos loo sii degana waxaa jira qaybo ama waax hoosaadyo xafiisyo laga maamulo leh (Kifla Katama mikir beetooj) kadib waa is-maamul xaafadeed. Waxaa jira hawlfulino

ay maamulaan is-maamulada heerarka kala duwan leh ee magaaladu.

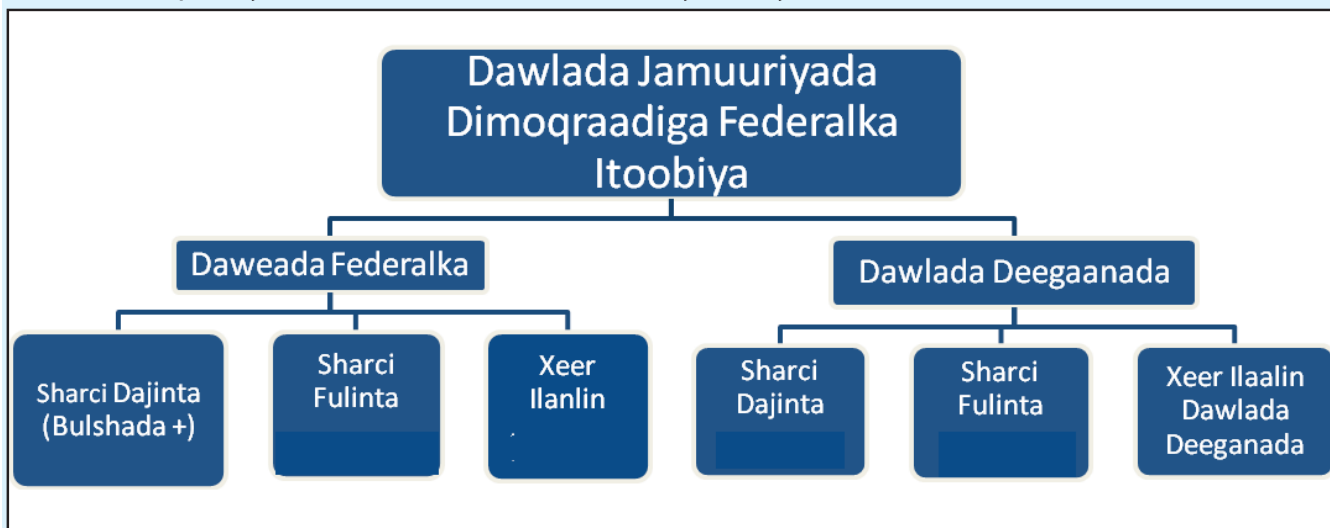
Hawl-gal Kooxeed

Idinka oo koox koox u shaqaynaya ka wada hadla qodobadan hoos ku xusan;

- (B) Hawlaha dawlada Fedaraalku ay qabtaan?
- (T) Hawlaha dawlada Deegaanadu ay qabtaan
- (J) Waa maxay sababaha uu ula xisaabtanto dawlada dimuqraadiyada Fedaraalka Itoobiya magaalooyinka Addis-ababa iyo Diri Dhaba.

1.5. Qaab-dhismeedka Dawlada Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Fedaraalka Itoobiya

- Sawirka hoos ku xusan ku rogta buugtiina idinka oo tixraacaya ama ku salaynaya tusaalooyinka la idin siiyey calaamad su'aasha xariiqyada dhexdooda waaxyaha awooda Dawlada dimuqraadiyada Fedaraalka shacabka Itoobiya ee ay u

Sawirka 1.2. Waaxyaha ay u kala baxdo awooda Dawlada Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Fedaraalka Itoobiya.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Dawlada Jamhuuriyada Dimuqraadiga Fedaraalka Itoobiya waxay leedahay saddex waaxood oo awoodeedu kala baxdo. Sidoo kale awooda dawlada deegaaneedyaduna waxay u qaybsamaan saddexdaa waaxood. Waxayna kala yihiin waaxda Sharci Dajinta, waaxda Sharci Fulinta iyo waaxda sharci Ilaalinta.

1.5.1. Golaha Sharci Dejinta.

Waaxda sharci dajintu waa waaxda dawlada Fedaraalka awood ahaan ugu saraysa waana dawlada Fedaraalka golaha wakiilada shacabka Dawlad deegaanada awooda ugu saraysa waa golaha maamulka dawlada ee heer gobal. Heer Federaalwaaxda sharci dejintu waa golaha wakiilada shacabka. Dawlad deegaanada waaxda sharci dajintu waa mikirbeedka dawlada gobaleedka. Sidaa daraadeed, hawlaha sharci dajinta dalka iyo dawlada gobaleedyadu waxay dhaqan galayaan marka nabadgalyada bulshada iyo amniga loo soo saaro sharci isla markaana qorshe loo dajiyo. Sharciyadanina waxay noqon karaan bayaano, nidaamyo, qaynuuno IWM.

1.5.2. Golaha Sharci Fulinta

Heer Federaalsharci fulintu waa golaha wasiirada dalka. Heer dawlada deegaana sharci fulintu waa golaha maamulka dawlada-deegaanada. Hawsha ugu muhiimsan ee golaha sharci fulintu waa dhaqan galinta sharciyada ay soo saarto waaxda sharci dejintu. Sidaa daraadeed, sharciyadu waxay sida ugu wanaagsan uguna habboon loogu adeegsanayaa shaqada. Hawlaha wasaaradaha kala duwan, xooga booliska, Xafiisyada sharciyada iyo goobaha dhaqan celinta ayaa la aas'aasayaa shaqooyinkoodana dabagalbaa lagu samaynayaa. Heer Federaalna waaxda koobaad ee fulinta sharciyada waxaa maamula/hogaamiyda ra'isal

wasaaraha Dawlad deegaanada. Waaxda ugu muhiimsan ee sharci fulinta waxaa hogaamiya madaxweynaha dawlada gobaleedka.

1.5.3. Golaha Sharci Ilaalinta

Heer Federaal marka laga hadlayo Sharci ilaalintu waa maxkamada Guud ee heer fadaraal. Marka hoos loo sii galo laakiin maxkamadaha heerarka kala duwan loo sameeyey ayaa ka tirsan waaxdan. Dawlad deegaanada sharci ilaalintu waa maxkamada guud ee ismaamul gobaleedka waxaana hoos yimaada maxkamadaha heerarka kala duwan leh ee ka jira ismaamulka.

Waaxdan sharci ilaalintu sharciyada soo baxa ee ay turjumaan waxaa loo adeegsadaa in lagu sugo nabad galyada iyo amniga dalka. Hawsha ugu muhiimsan ee waaxda sharci ilaalintu qabato waa bixinta adeegyo sharciyada waafaqsan.

Sida aynu korka ku soo tilmaamnay hawlaha sharci dajinta, fulinta iyo sharci ilaalinta waxaa laga fuliyaa qaybo kala gadisan. Waxaa waliba intaa sii dheer si waaxi ugu xadgudbin waaxaha kale islamarkaana waax kasta xadka loo sameeyey awoodeeda, waxaa la saaray mas'uuliyad iyo waajibaad lagu sugayo in ay dhammaantood ka soo baxaan. Sababta ugu muhiimsan ee awooda dawlada saddex waaxood loogu qaybiyey waa inayna awoodu meel kali ah isugu soo wada ururin iyo in la iska ilaaliyo kali talisnimada.

Hawl-galka 12^{aad}

Su'aalahaan soo socda ka wada hadla.

1. Waa maxay baahida keentay in awooda dawlada ku dhaqma nidaamka dimuqraadiyada saddex waaxood loogu qaybiyay?

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

1.6. Xidhiidhka Arrimaha Dibada ee Itoobiya

1.6.1. Itoobiya Hawlaha ay Dalalka Afrika u qabatay

Jaantuska 1.3. mas'uuliin Itoobiyaan ah oo heshiis caalami ah la saxeexanaya dalalka dibada.

- Sawirka korka ku xusan maxaad ka fahanteen?
- Sharaxa inta aad ka garanaysiin hawlaha taariikhiga ah ee Itoobiya u qabatay dalalka Afrika.

Dalka Itoobiya wuxuu tusaale u noqday wadanadii Afrikada ka tirsanaa ee gacanta u galay ama ku hoos jiray dalalkii midab takoorka ahaa sidii ay uga hoos bixi lahaayeen. Waxay qayb laxaadle ka qaadatay sugida nabadgalyada iyo sidii nabad waarta looga abuuri lahaa dalka dhexdiisa.

Dagaaladii lagu raadinayey xoriyada ama madax-banaanida xiliyadii ay socdeen Itoobiya dhexdeeda ayaa ciidamada xoriyad doonka ahaa tababaro lagu siin jiray waxayna taageero ka gaysatay sidii dalalka Afrika madax-banaanidooda u heli lahaayeen.

Dadaalada loogu jiro in dalalka Afrika nabadgalyo looga abuuri lahaana kaalin heer sare ah ayey ka

ciyaaraysaa ama kaga jirtaa. Waxaa intaa dheer jimciyada quruumaha ka dhaxaysa ay Itoobiya ciidan nabadgalyo u dirtay si ay nabad uga dhaliyaan dalalka Koongo, Ruwaandha, Burundhi iyo Laybeeriya oo dhammaantood ka tirsan Afrika.

Ciidamada Itoobiya looma dirin oo kali ah in ay ka qayb-qaataan sugida nabadgalyada wadanada aynu korka ku soo sheegnay waxaa kale oo ay door muhiim ah ka soo qaateen taakulaynta dadka ku bara kacay dagaalada sidii ay deegaanadoodii ugu soo noqon lahaayeen islamarkaana dib u dajin loogu samayn lahaa. Arrintanina waxay tilmaamaysaa sida ay Itoobiya uga go'antahay in ay qayb weyn ka gaysato sugida nabadgalyada iyo horumarka. Guud ahaan, sanadihii 1950 meeyadii waxay ka qayb-gashay quwadihii loo diray dalka Kuuriya si ay nabad uga dhaliyaan. Arrintanina maaha mid Itoobiya kaligeed u gaar ah waxay ahayd arrin Afrika oo dhan ay ku faanto islamarkaana taariikhda u gashay. Waxay dhacdadanina muujinaysaa sida ay Itoobiya uga go'antahay sugida amniga iyo dejinta ay ka gaysatay dalalka Afrika.

Hawl-galka 13^{aad}

Idinka oo koox-koox u wada shaqaynaya ka jawaaba su'aalahan hoos ku xusan

1. Sheega magacda iyo jihada ay khariirada Afrika kaga jiraan ugu yaraan afar ka tirsan dalalka Afrika Itoobiya ciidamo nabadgalyo ay u dirtay.
2. Sheega taariikhjda xiligii ay ciidamada dalkeenu ay afarta dal tegeen si ay nabad uga dhaliyaan.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Gunaanadka Cutubka 1^{aad}

Nidaamka dimuqraadiyadu wuxuu leeyahay tiirar badan oo aasaas u ah sida tartanka doorasho ee xorta ah, saraynta sharciga iyo la xisaabtanka iyo cadcadaanta. Waa hanaan dhawraya ama xurmaynaya xuquuqaha aadamaha iyo tan dimuqraadiyadaba, sidoo kale waa mid ilaalinaya xuquuqda sinaansho ee qaramada, qowmiyadaha & shucuubta kala duduwan ee dalka kuwada nool. Dhismaha, hanaqaadka iyo ku dhaqanka nidaam dimuqraadiyadeed, waa hawl adag oo u baahan dadaalo firfircoon oo lala yimaado. Haddaba, isku doo wada duuboo, dhismaha nidaam dimuqraadiyadeed, waa mid lagu doonayo in la aburo muwaadiniin dimuqraadiyadeed iyo waliba dhaqaajinta dhaqan dimuqraadiyadeed oo laga hirgasho dalka oo wax katara arrimaha maamulka suuban, sareynta sharciga, sinaanta, cadaalada, dhawrista xuquuqaha Aadamaha, iyo tan dimuqraadiyada Afkaartaada oo aad six or ah u dhiibato xuquuqda cod-dhiibasho iyo tan tartanka doorasho ama musharaxnimo. Qodobadaasina, waa kuwo aas'aas u ah dhismaha hanaanka dimuqraadiyadeed.

Aslixinta xuquuqaha Aadamaha iyo tan dimuqraadiyada waa xaalado u baahan jiritaanka hay'ado dawli ah iyo kuwo aan dawli ahaynba. Hay'adaha dimuqraadiyada ah ee dawliga ah waxaa ka mid ah; sida: Maxkamadaha, Booliska (Bilayska), hay'ada cabasho dhagaysiga, koomishinka xuquuqda Aadamiga, koomishinka ka hortaga musuqa, iyo hay'adaha warbaahinta ee ay dawladu gacanta ku hayso. Kuwa aan dawliga ahayn waa hay'ado dimuqraadi oo iskugu jira kuwo caalami ah iyo kuwo wadani ah, iyo waliba hay'adaha warbaahinta ee aan dawliga ahayn.

Waa arrimo aas'aas u ah xalinta farqiga ama Isfahan la'aanta soo kala dhaxgali karta laba shaqsi, laba dhinac ama laba-dalba. Astaanta midnimo ee ka dhaxeysa xukuumada Federaalka iyo kuwa deegaanada, kow labaduba waxay ka tirsan yihiin qaab dhismeedka dastuurka Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Federaalka Itoobiya (J.D.F.I). Sidoo kale, labaduba waxay leeyihiin saddexda gole awoodeed ee dawliga ah sida golaha sharci dajinta, golaha hawlfulinta iyo golaha garsoorka & maxkamadaha. Masuuliyada koobaad ee xukuumada dhexe iyo kuwa deegaanaduba, waa difaacida & ilaalinta Dastuurka.

Farqigooduna ama kala duwanaantooduna, xukuumada dhexe (federaalka) oo masuuliyad gaar ah u leh arrimaha caalamiga ah sida (lacagta, difaaca) xidhiidhka dibada) iyo Deegaanada oo masuuliyad khaas ah u leh arrimaha la xidhiidha ismaamulkooda.

Awooda wada jirka ah ee ka dhexaysa xukuumada dhexe iyo kuwa Deegaanada waxaa weeyi waa iyaka oo si wadajir ah oo soo roga Canshuuraha Macaashul Macaashka ee la saaro hay'adaha horumarinta ee ay sida wadajirka ah u wada aas'aasaan, cabshuur saarista shaqooyinka culus ee macdan qodista, Batroolka iyo gaaska dabiiciga ah, canshuurta ku soo rogida macaashul-macaashka faa'iidada ganacsiga, shaqada, tan iibka, dakhliga canshuur ee loo yaqaano 'royalty' ururinteeda.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Xilka iyo waajibaadka maamulada magaalooyinka waxaa ka mid ah canshuur saarista ilaha dakhli iyo ururinteeda, maamulista dhulka iyo khayraadka dabiiciga ah ee ka jira goobaha hoos yimaada Maamulkooda, suggida Amniga iyo nabadgelyada oo loo dhiso xog boolis u ku filan aslixinteeda, goobaha hoos yimaada maamulkooda oo ay ka soo saaraan shuruuc awaamiir, islamarkaana dhaqangeliyaan heshiisyo iyo mucaahadooyin ay la galaan magaalooyinka dalalka dibada sida arrimaha farsamada, dhaqaalaha iyo kuwo dhaqanba.

Itoobiya waxay hada ku hawlan tahay xoojinta xidhiidhka dalal kala duwan oo caalamka ka tirsan. Xidhiidhkaasna waa mid lagu doonayo in hawlaha horumar lagaga dhigo kuwo taabagal ah, islamatkaana loo abuur fursad suuq balaadhan oo xoojin kara dhaq-dhaqaaqyada horumar, xoojinta & dhismaha hanaan dimuqraadiyadeed, abuurista maamulo iyo hay'ado dimuqraadiyadeed oo wax ka tari doona gargaarka & amaahda (daymaha) iyo waliba taageerada farsamo kasbashadeeda. Guud ahaan, xidhiidhka caalamiga ee itoobiya waa mid ku dhisan xoojinta hawlaha horumar, dimuqraadi iyo ka soo hoynta natiijo wax ku ool ah.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

Layliska Guud ee Cutubka 1^{aad}

I. Weedhahan soo socda ku qor 'Run' ama 'Been' hadba ta ku haboon.

1. Doorshada madaxbanaan ee xorta ah waa mid ka mid ah tiirasha aas'aaska u ah dhismaha hanaanka dimuqraadiyada .
2. Nidaamka dimuqraadiyada,waligeed lama xaddidin xuquuqda noolaanshaha.
3. Xidhiidhka dibada ee Itoobiya wuxuu u soo hooyay faa'iido ah inay hesho taageerada ay ugu baahan tahay horumarka & dhismaha hanaanka dimuqraadiyadeed.
4. U dulqaadashada kala duwanaansha waxay dhiiri galisaa jiritaanka istixgalinta,nabada iyo isjeclaanshaha bulshada.

II. Isku aaddi erayadan ku kala hoos qoran xarfaha 'B' iyo 'T' midba ta ku haboon.

'B'

1. Waa hay'ad ka shaqeysa ilaalinta xuquuqaha Aadamiga iyo tan dimuqraadiyada
2. Waa hay'ad hubisa shuruucda qaynuunka iyo Awaamiirta kaleba inaysan ahayn kuwa ka hor imaanaya aadamiga
3. Waa hay'ad dabagal ku sameysa inay Qaybaha fulintu dhawreen iyo in kale Dhaqangelinta xuquuqaha & danaha Shaqsi ee lagu xusay sharciga.
4. Wa hay'ad shaqeysa xoojinta ka qayb-galka Dadweynaha si cadcadaan iyo la xisaabtan shaqo leh.
5. Waa hay'ad xogta dhabta ah wakhtiga ugu haboon u soo gudbisa dadweynaha.

'T'

- B) Qalabka warbaahinta
- T) hay'ada dhagaysiga cabashooyinka
- J) ururada bulshada rayidkaah
- X) Komishinka xuquuqda Aadamiga
- Kh) hay'ad federaalka ee qaabilsan Anshaxa
- D) Booliska

III. Meelaha banaan ku buuxiya erayada ku haboon.

1. Tiirasha ugu muhiimsan Nidaamka Dimuqraadiga waxaa ka mid ah _____, _____ iyo _____.
2. Saddexda Gole ee ay dawladu u qaybsanto waa _____, _____ iyo _____.

NIDAAMKA DIMUQRAADIYADA

IV. Ka Dooro

1. Kuwan soo socda teebaa leh go'aanka ay gaadhaan maamulku waa in uu yahay mid u danaynaya rabitaan bulshada laakiin aanu noqon mid danahooda gaarka ah?
B) Cadcadaanta   T) La xisabtanka   J) Saraynta sharciga   X) Dhamaantood
2. Kuwan soo socda midkee ayaan ahayn hawlaha iyo shaqada Dawlada Federaalka?
B) Daabacaada Lacagaha
T) Difaaca Dalka, sugida nabadgalyada iyo Bangiga Dhexe
J) Boostooyinka iyo Isgaadhsiinta
X) Midnaba
3. Waa maxay muhiimada ay leedahay u dulqaadashada kala duwanaanshaha?
B) Horumarinta xidhiidhka shaqsiyadeed
T) Wada shaqenta shaqo wax ku ool ah
J) Ku wada noolaanshaha si nabadgalyo ah
X) Dhamaantoodba

V. Jawaabo koo-kooban ka bixiya su'aalahan soo socda;

1. Ugu yaraan sheeg saddexda qaybood ama Gole ee ay dawladu ka koobantahay? muhiimada ay leeyihiin kala saaristoodu? Sharaxaad tusaalayaal wata ka bixiya.
2. Sharaxa hawlaha waxqabad ee ay ku kala duwanyihiin ama iskaga midka yihiin xukumada Federaalka & kuwa Deegaanada.